

Юридичні науки

УДК 343.98

Демченко Валентин Васильович

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень

відділу криміналістичних видів досліджень

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

Демченко Валентин Васильевич

судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований

отдела криминалистических видов исследований

Харьковский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр

Министерства внутренних дел Украины

Demchenko Valentin

Forensic Expert

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

СУТНІСТЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ. ВИЯВЛЕННЯ,

ФІКСАЦІЯ І ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ РУК

СУЩНОСТЬ ДАКТИЛОСКОПИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ.

ВЫЯВЛЕНИЕ, ФИКСАЦИЯ И ИЗЪЯТИЯ СЛЕДОВ РУК

THE ESSENCE OF DACTYLOSCOPIC EXAMINATION. DETECTION,

FIXATION AND EXTRACTION OF HAND TRACE

Анотація. В статті розглянуті основні пункти послідовності проведення дактилоскопічної експертизи, засоби та методи виявлення, фіксації і вилучення слідів рук при проведенні огляду місця події та використання правил упакування об'єктів зі слідами рук.

Ключові слова: дактилоскопічна експертиза, об'єкти дослідження, відбиток, дактилоскопічні порошки.

Анотація. В статье рассмотрены основные пункты последовательности проведения дактилоскопической экспертизы, средства и методы обнаружения, фиксации и изъятия следов рук при проведении осмотра места происшествия и использования правил упаковки объектов со следами рук.

Ключевые слова: дактилоскопическая экспертиза, объекты исследования, отпечаток, дактилоскопические порошки.

Summary. The article discusses the main points of the sequence of dactyloscopic examination are considered in the article, means and methods of detecting, fixing and removing handprints when inspecting the scene and using the rules of packing objects with handprints.

Key words: dactyloscopic examination, objects of research, fingerprint, dactyloscopic powders.

Дактилоскопічна експертиза – різновид трасологічної експертизи, що полягає в дослідженні на основі спеціальних знань інформації дактилоскопічного походження для встановлення тотожності та інших обставин, з метою отримання фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження.

Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою чи органом (слідчим, слідчим суддею чи судом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження, у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Об'єктами дослідження з метою ідентифікації особи за папілярними узорами рук є сліди пальців та (або) долонь, речових доказів, на яких знайдено сліди рук або припускається їх наявність.

Для проведення дактилоскопічної експертизи на дослідження можуть надаватися такі об'єкти та зразки для порівняння:

- предмети з імовірною наявністю слідів папілярних ліній особи;
- предмети з виявленими слідами папілярних ліній особи, які не вилучені з поверхні об'єктів;
- дактилоскопічні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних ліній особи;
- зліпки, отримані з об'ємних слідів папілярних ліній особи;
- кисті рук, стопи ніг або їх фрагменти з папілярними лініями особи;
- зображення папілярних ліній, які містяться у матеріалах експертиз: висновку експерта, ілюстративній таблиці;
- відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилокарт, тощо.

До кола осіб, що перевіряються, слід включати і тих, що не причетні до скоєння злочину, якщо вони могли залишити сліди на місці події, наприклад мешканців квартири, в якій скоєно крадіжку. Установлення того факту, що слід залишила саме ця особа, виключить пошук нових підозрюваних і призначення зайвих експертиз.

Якщо в процесі слідчого огляду не було встановлено, якою частиною руки залишено слід, експерту направляються експериментальні відбитки всіх трьох фаланг (нігтьова, середня, основна) пальців рук, а також відбитки долонь. Коли є дані, які вказують на те, що слід залишено крайньою верхньою ділянкою нігтьової фаланги (дистальна зона), крім відбитків нігтьових фаланг, додатково відбираються відбитки цих ділянок.

Експерт здійснює огляд об'єктів дослідження, які йому були надані для експертизи, та надає відповідь на запитання, яке перед експертом

ініціювала посадова особа при призначенні експертизи шляхом складення експертного висновку.

Дактилоскопична експертиза вирішує дві основні групи завдань: ідентифікаційні та діагностичні.

Діагностичні питання:

- Чи є на наданому на дослідження об'єкті сліди рук (пальців, долонь, стоп ніг) і якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?
- Якою рукою та якими пальцями руки залишені сліди?
- Якими ділянками поверхні руки залишено сліди?
- Який вік, стать та зріст особи, що залишила надані на дослідження сліди?

Ідентифікаційні питання:

- Чи залишені сліди рук (стоп ніг), вилучені в різних місцях (на різних об'єктах) однією особою?
- Чи залишені сліди рук (стоп ніг) конкретною особою, дактилокарта на ім'я якої надана для порівняльного дослідження?
- Чи ідентичні відбитки рук невідомого трупу з відбитками в дактилокарті на ім'я конкретної особи?

Ідентифікаційні дослідження з встановлення особи за слідом проводяться лише за наявності дактилокарти такої особи, у якій повинно бути зазначено:

Прізвище, ім'я та по-батькові;

Дата та місце народження;

Підпис особи, яку дактилокопіюють;

Дата дактилокопіювання та заповнення дактилокарти;

Підстава дактилокопіювання (підозра або обвинувачення у вчиненні злочину, арешт, добровільне дактилокопіювання громадян);

Орган та дані посадової особи, що здійснила дактилокопіювання.

Дослідження в дактилоскопічній експертизі складається з таких стадій:

- попереднє дослідження;
- роздільне дослідження;
- експертний експеримент;
- порівняльне дослідження;
- оцінка результатів дослідження та формулювання висновків;
- оформлення результатів проведеного дослідження.

Залежно від завдань, які вирішуються екпертом, стадії експертного експерименту та порівняльного дослідження можуть бути відсутні.

На підставі оцінки результатів дослідження експерт формулює висновок в одній із запропонованих форм:

- категоричний позитивний висновок;
- категоричний негативний висновок;
- висновок про неможливість вирішити питання;
- альтернативний висновок;
- ймовірний позитивний висновок.

Відповіді викладаються в тій послідовності, в якій наведені питання у вступній частині висновку експерта.

Формулювання відповідей повинні бути короткими, але зрозумілими, повними, конкретними, такими, які б не допускали двозначних тлумачень.

На кожне з поставлених питань має бути дана обґрунтована відповідь по суті або зазначено, з яких причин неможливо вирішити питання.

При формулюванні висновків недопустимо застосовувати будь-які позначення, що для зручності використовувалися під час опису об'єктів у ході дослідження.

Відбиток – об'ємне або поверхневе відображення зовнішньої будови контактної поверхні руки (босої стопи), яке виникає під час прокатки його по слідосприймаючій поверхні.

Найперше завдання спеціаліста при огляді місця події, — це вивчення (з урахуванням передбачуваного механізму слідоутворення) матеріальних об'єктів для визначення місця можливого розташування слідів рук на їх поверхні.

Результати їх попереднього дослідження з метою визначення руки і пальця мають особливе значення при виявленні хаотично розташованих групових слідів, тому що дозволяють із загальної кількості виявлених слідів правильно виділити і вилучити сліди однієї руки, незалежно від ступеню їх придатності для ідентифікації особи, і відобразити факт їх вилучення в протоколі огляду місця події.

Незнання і неправильне використання методів визначення руки і пальця, які залишили сліди, іноді приводять до ігнорування експертами того факту, що декілька слідів залишені пальцями однієї руки; відкидання обмежено придатних із групи слідів, або необґрунтованого визнання всієї групи слідів непридатними.

Зазначені фактори знижують ефективність використання в повному обсязі дактилоскопічної інформації, що міститься в слідах рук, виявлених і вилучених при огляді місця події, з метою розкриття злочину і встановлення особи злочинця.

Своєчасне і правильне визначення руки і пальця, якими залишені сліди, слугує таким цілям:

- виконання дактилоскопічних експертиз і досліджень;
- перевірка за слідами рук конкретних осіб;
- відбір зразків для проведення порівняльного дактилоскопічного дослідження;
- визначення механізму слідоутворення при вчиненні злочинів і можлива реконструкція дій злочинця на місці злочину;
- діагностика особи злочинця;

- проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, спрямованих на розшук злочинця по гарячих слідах, а також у процесі попереднього розслідування.

Для виявлення слідів папілярних узорів використовують різноманітні методи. Вони поділяються на:

1. Загальні:
  - категорії та закони діалектичної логіки;
  - формально-логічні методи пізнання, до яких належать: аналіз; синтез; узагальнення; індукції та дедукція; гіпотеза; аналогія.
2. Загальнонаукові: спостереження, вимірювання, опис, експеримент, порівняння, моделювання.
3. Спеціальні методи дослідження:
  - візуально-оптичні (огляд об'єкта неозброєним оком, з використанням оптичних приладів збільшення, із застосуванням різних засобів і методів освітлення);
  - фізичні (засновані на властивостях адгезії і вибіркової адсорбції речовини сліду і можливості збудження власної люмінесценції);
  - хімічні (засновані на хімічній реакції між компонентами потожирової речовини сліду і спеціальними реактивами, що викликають їх фарбування або люмінесценцію);
  - фізико-хімічні (засновані на комплексній взаємодії реагентів з потожировою речовиною слідів на основі як фізичних властивостей, так і хімічних реакцій);
  - мікробіологічний (потожирова речовина сліду використовується як живильне середовище для розвитку спеціально виділених бактерій).

При огляді місця події, для виявлення невидимих або слабовидимих слідів рук, найчастіше використовуються дактилоскопічні порошки.

Дактилоскопичні порошки — це порошки, які використовуються для виявлення невидимих або слабковидимих потожирових слідів рук, дія яких орієнтована на адгезію (прилипання) жирової складової потожирової речовини.

Дактилоскопичні порошки розрізняються:

- за структурою (дрібнодисперсні, крупнодисперсні);
- за питомою вагою (легкі, важкі);
- за магнетизмом (магнітні, немагнітні);
- за кольором (світлі, темні, нейтральні);
- за складом (однокомпонентні і суміші; флуоресцюючі і фосфоресцюючі).

В залежності від подальшого проведення біологічного дослідження використовують немагнітні (окис цинку та форсункова сажа) та магнітні (малахіт, топаз, рубін) порошки. Після немагнітних можна проводити біологічне дослідження, а магнітні знищують біологічні сліди.

При виявленні слідів папілярних узорів дактилоскопичними порошками необхідно дотримуватися наступних умов:

- порошки повинні бути дрібнодисперсними (пилоподібними);
- відрізнятися за кольором від поверхні слідоносія;
- мати високу адгезію (прилипання) до потожирової речовини і не фарбувати поверхню (не залишати фон), на якій вони розташовані;
- зберігати колір і чіткість деталей сліду на дактилоскопичній слідокопіюючій плівці.

Важливу роль в успішному виявленні слідів відіграє спосіб нанесення порошку. Існують чотири способи нанесення порошку: дактилоскопичним ворсовим пензлем, магнітним пензлем, повітряним розпилювачем і перекочування порошку по поверхні. Вибір способу залежить від поверхні об'єкта на якому можуть бути залишені сліди дактилоскопичного походження.

Після виявлення слідів рук їх необхідно зафіксувати за допомогою таких способів: 1) основний спосіб — опис у протоколі; 2) фотографування; 3) відкопіювання слідів.

Після виявлення слідів рук їх необхідно одразу сфотографувати, а вже потім описати у протоколі слідчого огляду. В протоколі зазначається: на якому предметі виявлено сліди та їх місцезнаходження; розташування слідів на об'єкті; характерні ознаки і стан поверхні об'єкта; вид сліду; розміри кожного сліду; які способи виявлення і фіксації використовувалися; як саме упаковані об'єкти зі слідами.

Копіювання потожирових слідів, забарвлених дактилоскопічними порошками, здійснюється на спеціальну слідокопіювальну дактоплівку (темну або світлу), в залежності від кольору порошку. Для копіювання об'ємних слідів рук використовують полімерні матеріали: силіконові пасти «К», «У-4», двокомпонентний комплект «MIKROSIL», «СКТН-1», «Сиеласт».

Упакування предметів зі слідами рук. Вилучені предмети зі слідами рук повинні бути певним чином запаковані.

Загальні правила упаковки предметів такі:

а) речовий доказ треба покласти в достатньо тверду упаковку, щоб не допустити пошкодження сліду зовнішньою дією.

б) предмет в упаковці повинен, бути закріплений нерухомо.

Для цього укріплюють предмет дерев'яними розпорками, прокладками з паперу або іншим способом. Як упаковку використовують дерев'яні ящики, планки, коробки з цупкого картону та ін.

Сліди рук, які відкопійовані на липкі стрічки або дактилоплівки, запаковуються в паперові конверти або полімерні спецпакети, завірені учасниками слідчої дії та опечатані відтисками печатки.

Виявлення, фіксація та вилучення слідів рук з метою їх використання для розшуку злочинців та розслідування злочинів - важливе завдання

спеціаліста криміналіста під час огляду місця події і проведенні експертиз. Криміналістичне значення слідів рук полягає в тому, що за їх допомогою можна з'ясувати різні обставини справи - за розмірами сліду папілярного узору, шириною папілярних ліній та відстанню між ними встановлюють стать та вік особи, за взаємним розміщенням слідів на слідосприймаючій поверхні визначають механізм їх утворення, руку та палець, якими вони були утворені.

Таким чином, дотримання послідовності проведення дактилоскопічної експертизи, засобів та методів виявлення, фіксації і вилучення слідів рук при проведенні огляду місця події та використання правил упакування об'єктів зі слідами рук вирішує основне їх завдання – отримання нової інформації за кримінальним провадженням. Відповідно, недотримання цієї послідовності, а порушення стадій та методів дактилоскопічної експертизи, може призвести до негативних наслідків: затягування розслідування; несвоєчасного проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій і відмови від проведення окремих з них у зв'язку з дефіцитом інформації; втрати орієнтуючої інформації на певному етапі розслідування, що ускладнює встановлення, розшук і затримання злочинця; недостатності доказової бази для пред'явлення обвинувачення на заключному етапі розслідування.

Література

1. Криміналістичне дослідження слідів рук: науково–практичний посібник / (Дубовий О.П., Лукашенко В.Я., Рибалко Я.В. та ін.); за ред. Я.Ю. Кондратьєва. К. : Атіка, 2000.
2. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. К.: РИО МВД Украины, 1994.
3. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кон-дор, 2005.

4. Ивашков В.А. Работа со следами рук на месте происшествия / В.А. Ишаков. М., 1992.